

Amir OBHOĐAŠ, *Glava za zub: talijansko-četnička suradnja u NDH*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2023., 281 str.

U izdanju Hrvatskoga državnog arhiva 2023. godine izašla je knjiga Amira Obhodaša *Glava za zub: talijansko – četnička suradnja u NDH*. Autor ove knjige dugogodišnji je zaposlenik Hrvatskoga državnog arhiva. Prema objavljenim radovima, primarni predmet njegovih istraživanja teme su koje su usko vezane uz razdoblje Drugoga svjetskog rata, dok je izravan poticaj za pisanje ove knjige, kako sam autor navodi, bilo sudjelovanje na znanstvenome skupu *Rama u Drugom svjetskom ratu i poraću*. Knjiga se sastoji od 281 stranice podijeljene u sedam poglavlja, na kojima se nalazi 80-ak fotografija, 7 geografskih karata i 494 bilježaka. Cilj je knjige strukturirano prikazati na jednome mjestu složenost vojno-političkih odnosa koji su utjecali na talijansko-četničku suradnju na području NDH te iznijeti glavne reperkusije te suradnje.

U „Predgovoru“ (5 – 8) autor navodi motiv za naslov knjige i nabraja korištenu literaturu. „Uvod“ (9 – 15) je Obhodaš iskoristio za iznošenje kratke geneze događaja koji su prethodili i uvjetovali talijansko-četničku suradnju. Opisuje različite namjere saveznika unutar sila Osovine na području NDH te odnose između talijanskih snaga, ustaničkih grupacija i vlasti NDH.

Prvo poglavlje, „Planovi talijanske 2. vojske pred operaciju *Trio*“ (17 – 30), donosi opis početka političke suradnje između Talijana i Srba prvenstveno na području Dalmacije. U sporazum između članica sila Osovine, koji je nastao u Opatiji radi početka napadne operacije *Trio*, unesena je zabrana suradnje s ustanicima bez obzira na njihovu pripadnost partizanskomu ili četničkomu pokretu. Talijanski predstavnici pokušavali su izmijeniti taj dio sporazuma jer su planirali suradnju s četnicima. U operaciji *Trio* vojne snage NDH su uz pomoć njemačkih saveznika zauzele određena područja u istočnoj Bosni, a talijanske su vojne vlasti nakon toga željele povući svoje snage do planinskoga lanca Dinare i reducirati njihov broj, koji bi nadomjestili suradnjom s četnicima.

Nakon toga, u poglavlju „Sporazumi vlade NDH s četničkim odredima u svibnju i lipnju 1942.“ (31 – 45), prvo se opisuju sporazumi privremenoga karaktera nastali na području Bosne pod njemačkom kontrolom koji su potpisani nakon konačnoga raslojavanja ustanika na četnike i partizane. Potpisivanjem sporazuma sa zapovjedništvom 2. talijanske vojske, vlasti NDH odobrile su djelovanje četničkih jedinica na teritoriju pod talijanskom kontrolom, dok su s tim sporazumom četničke jedinice, pod zajedničkim nazivom *Dinarska četnička divizija*, neizravno priznale NDH.

Sljedeće poglavlje nosi naziv „Hrvatsko-talijanski pregovori u vezi s državnom upravom na području *Druge zone*“ (46 – 76). Talijansko zaposjedanje značajnoga dijela teritorija predstavljalo je težak udarac za vlasti NDH na gospodarskome i političkome planu. Nakon brojnih pregovora o različitim aspektima uređenja područja *Druge zone*, u svibnju 1942. postignut je dogovor o razmještanju jednoga odjela Ustaške vojnice na tome području. Na ovo je utjecala i pojačana partizanska aktivnost u istočnoj Hercegovini prema ušću Neretve, koja je ometala izvoz boksita preko luke Ploče. Shodno tomu, u Metković su pristigle ustaške postrojbe, ali su Talijani krajem svibnja uspjeli ishoditi njihovo povlačenje. U istočnoj je Hercegovini došlo do intenziviranja talijansko-četničke suradnje uslijed djelovanja partizanskih snaga i smanjivanja talijanske vojne prisutnosti, koje je rezultiralo omasovljenjem četničkih formacija.

Zatim, što je vidljivo iz naziva poglavlja „Zagrebački sporazum od 19. lipnja 1942.“ (77 – 87) Obhodaš opisuje formalizirani dogovor prema kojemu se talijanska vojska trebala povući iz Treće zone izuzev Karlovca i dijela *Druge zone* prema obalnom pojasu iza Dinarida, a vlasti NDH imale su pravo rasporediti svoje snage na tome području. Talijani su sporazumom uspjeli legalizirati status četnika pod nazivom *Dobrovoljačka protukomunistička milicija (MVAC)*, a unatoč tomu četnici u istočnoj Hercegovini odbijali su priznati vlast NDH. Na području koje je anektirala Kraljevina Italija ustrojeno je šest satnija antikomunističke milicije od čega su četiri satnije bile ustrojene od katoličkoga življa.

„Stanje na bojištima nakon potpisivanja Zagrebačkog sporazuma“ (88 – 124) naslov je sljedećega poglavlja. Povlačenje talijanske vojske prije dolaska postrojbi NDH iskoristile su partizanske snage koje su pojačale svoju prisutnost prvenstveno na području zapadne Bosne. Postrojbe NDH i partizani vodili su borbe visokoga intenziteta za Prozor, Bugojno i Kupres. Četnici su iskoristili angažiranost postrojbi NDH u borbama s partizanima te su uz prešutno talijansko dopuštenje zauzeli Foču, pri čemu su počinili zločine, dok su se talijanske vlasti suprotstavile njihovu planu o zauzimanju srednje Bosne zbog straha od sukoba četnika s Nijemcima i postrojbama NDH. Prilikom talijanske vojne operacije *Albia*, koja je pokrenuta s ciljem uništavanja partizanskih snaga na području Biokova, četnici iz istočne Hercegovine počinili su brojne zločine nad civilima hrvatske nacionalnosti na širem vrgoračkom području.

Naslov šestoga poglavlja je „Operacija *Dinara*“ (125 – 193). U pripremi same operacije Talijani su vodili pregovore s vlastima NDH i četnicima o njihovu sudjelovanju jer su se predstavnici obiju strana protivili sudjelovanju druge strane u ovoj operaciji. Talijani su nakon toga predložili operacije oko Livna (*Beta*) i Prozora (*Alfa*), u kojima bi sudjelovale četničke jedinice koje su nastavili

potpomagati. Usporedno s tim, izvršena je operacija na području središnje Dalmacije s ciljem eliminacije partizanskih snaga oko Mosora. Unatoč protivljenju vlasti NDH o angažiranju četničkih jedinica na području nastanjenom hrvatskim pučanstvom, one su u ovoj operaciji sudjelovale i počinile zločine nad civilima u naseljima Gata i Dugopolje. Uslijed partizanskoga povlačenja i *Zagrebačkoga sporazuma* četnici su ojačali svoje jedinice u istočnoj Hercegovini što je rezultiralo represijom nad lokalnim stanovništvom i pristajanjem jednoga manjeg dijela muslimanskoga živilja uz njih. Tijekom prikupljanja snaga za operaciju *Alfa*, četnici iz istočne Hercegovine prevoženi su prema Mostaru i Drežnici hrvatskim državnim željeznicama, a pri tome su se bezobzirno odnosili prema lokalnom stanovništvu i institucijama NDH. Bez većega partizanskoga otpora, Talijani i četnici ušli su u Prozor uz velike četničke zločine nad civilima. Nakon brojnih prosvjeda vlasti NDH, većina četničkih jedinica isključena je iz operacije *Beta* što je spriječilo spajanje njihovih jedinica iz istočne Hercegovine s *Dinarskom divizijom*. U ovoj operaciji sudjelovale su i ustaške postrojbe te su partizanske snage ubrzo odbačene s livanjskoga područja. Istodobno su Nijemci pokrenuli napadnu operaciju prema Jajcu, a nakon njezina završetka većina partizanskih snaga istisnuta je s područja srednje Bosne i zapadne Hercegovine.

„Prema kraju talijansko-četničke suradnje“ (194 – 233) naslov je posljednjega poglavlja. Povlačenjem na zapad i zauzimanjem nekoliko gradova partizani su doveli u opasnost proizvodnju boksita za njemačke potrebe. Kako bi efikasnije suzbili njihovo djelovanje, Nijemci su Talijanima predložili osnivanje zajedničkoga zapovjedništva u kojem bi vodeću ulogu imao njemački zapovjednik. Ovo je formulirano u *Smjernici br. 47* u kojoj je bila naglašena namjera razoružanja četničkih jedinica, a kojoj su se Talijani protivili. U operaciji *Weiss* Talijani su angažirali četničke jedinice, što nije ostalo neprimijećeno s njemačke strane. Na smjenu zapovjednika talijanske vojske u NDH generala Roatte utjecao je i pritisak njemačke strane zbog njegovoga zagovaranja suradnje s četnicima. Tijekom operacije *Schwarz* Nijemci su razoružali oko 3700 pripadnika četničkih jedinica. Kako nije došlo do savezničkoga iskrcavanja na Balkan, Nijemci su intenzivirali suradnju s četnicima, ali u značajno manjoj mjeri nego što je bila talijansko-četnička suradnja.

U „Zaključku“ (234 – 242) Amir Obhodaš sumira kako je i zašto došlo do talijansko-četničke suradnje i njezine posljedice. Zajednička im je namjera bila destabilizirati vlast NDH, ali iz različitih pobuda. Izraženo je mišljenje kako je njihova suradnja izazvala suprotne učinke jer se dio stanovništva približio partizanskomu pokretu dok su se vlasti NDH okrenule prema Njemačkoj. Nakon toga slijedi „Kronološki pregled najvažnijih događaja“ (243 – 254), „Izvori i

literatura“ (255 – 259), „Popis kratice“ (260), „Summary“ (261), „Kazalo osobnih imena“ (263 – 269), „Kazalo geografskih pojmova“ (271 – 281) i „Sadržaj“.

Autor je prilikom pisanja ovoga djela koristio građu iz nekoliko arhiva (većinom iz Hrvatskoga državnog arhiva), brojnu historiografsku literaturu i nekoliko tiskovina, dok je fotografije preuzeo iz Hrvatskoga povijesnog muzeja. Tekst je pisan jasnim stilom, logično je raščlanjen na brojna poglavlja i potpoglavlja, informativan je i smatram kako je ispunio navedeni cilj. Obhodaševo djelo prvenstveno može biti korisno istraživačima talijanskoga imperijalizma na istočno-jadranske prostore, četničkoga pokreta i Drugoga svjetskog rata.

Tin Erceg